

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาผู้สูงอายุกับการจัดเกลาทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอด คุณธรรมแก่เยาวชนในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการคือ 1) ศึกษาระดับความสำนึกในคุณธรรม และความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ 2) ศึกษาเปรียบเทียบระดับความสำนึกในคุณธรรมและระดับความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ จำแนกตาม เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ และสุขภาพ และ 3) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำนึกในคุณธรรม ความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม และความสำเร็จในการจัดเกลาคุณธรรมของผู้สูงอายุ

ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือสำหรับการวิจัย คือ สร้างแบบสอบถามขึ้นมา เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล โดยได้มีการนำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิช่วยตรวจสอบเนื้อหา ภาษา ข้อความ และโครงสร้าง ในอันที่จะทำให้เครื่องมือวิจัยมีความตรง (Validity) อย่างแท้จริง และหลังจากนั้นได้มีการนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงแบบอัลฟา (Alpha Reliability Coefficient) จากการคำนวณ พบว่าค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงมีค่าเท่ากับ 0.8856 ซึ่งแสดงว่าแบบสอบถามฉบับนี้มี ประสิทธิภาพมากพอสมควร หลังจากนั้นได้นำไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างประชากรจริง ได้รับแบบสอบถามกลับคืนจำนวน 230 ฉบับ จากจำนวน 384 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 60.00 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ได้จากการสุ่ม

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 4 ส่วน โดยใช้ค่าสถิติ ดังต่อไปนี้ คือ ความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way Analysis of Variance) และทดสอบภายหลังเพื่อหาคู่ที่แตกต่าง โดยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's Method) และการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ดอดออกพหุคูณแบบมีขั้นตอน (Multiple Regression Correlation Coefficient-Stepwise)

ส่วนผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 4 ส่วน ผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปตารางประกอบการอธิบาย ซึ่งผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. สถานภาพเบื้องต้นของผู้สูงอายุ ซึ่งตอบแบบสอบถาม พบว่าส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ 52.50 มีอายุอยู่ระหว่าง 60-65 ปี ร้อยละ 43.90 นั่นคือศาสนาพุทธ และ 2 ใน 3 ของผู้สูงอายุมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ส่วนเรื่องการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายลงมา ร้อยละ 80.40 รายได้อยู่ระหว่าง 2,501-15,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 67.90 ส่วนใหญ่มีรายได้จากบุตรหลาน ในด้านสุขภาพพบว่า ค่อนข้างแข็งแรง ร้อยละ 52.00 นอกจากนั้น ร้อยละ 98.70 เข้าร่วมกิจกรรมของชมรม ทั้งยังมีบทบาทเป็นสมาชิกมากที่สุด ร้อยละ 71.60 และร้อยละ 78.48 ได้รับความช่วยเหลือในด้านสุขภาพจากชมรม สำหรับผู้สูงอายุได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือชมรมมากถึง ร้อยละ 94.70

2. ภาพรวมด้านการตีบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนของผู้สูงอายุ พบว่าระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว ($\bar{x} = 3.22$) การร่วมกิจกรรมทางสังคม ($\bar{x} = 2.75$) การสนับสนุนทางสังคม ($\bar{x} = 3.23$) ความสำนึกในคุณธรรม ($\bar{x} = 2.51$) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงหรือมาก เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ส่วนความสำนึกในการขัดเกลาทางคุณธรรมของผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.19$) และมีเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 2.47$) คือ ความใกล้ชิดกับเยาวชนของผู้สูงอายุ

3. เปรียบเทียบระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับองค์ประกอบการตีบทอดคุณธรรม จากการทดสอบระหว่างเพศ ภูมิลำเนา การศึกษา สถานภาพสมรส สุขภาพเศรษฐกิจ กับการตีบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุมีทัศนคติระดับความสัมพันธ์ในการตีบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนเกือบทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ยกเว้นใน 2 ด้านคือ ด้านศาสนา และด้านสุขภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

ก) ด้านศาสนา พบว่าผู้สูงอายุในศาสนาพุทธ ($\bar{x} = 3.28$) กับอิสลาม ($\bar{x} = 3.28$) ให้ความสำคัญในเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาคริสต์ ($\bar{x} = 3.04$) และในเรื่องความสำนึกในคุณธรรม ผู้สูงอายุในศาสนาคริสต์ ($\bar{x} = 4.10$) กับอิสลาม ($\bar{x} = 4.10$) ให้ความสำคัญสูงกว่าผู้สูงอายุในศาสนาพุทธ ($\bar{x} = 3.90$)

ข) ด้านสุขภาพ พบว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง ($\bar{x} = 3.24$) กับผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยนานๆ ครั้ง ($\bar{x} = 3.22$) ให้ความสำคัญในการตีบทอดคุณธรรมในเรื่องการสนับสนุนทางสังคมสูงกว่าผู้สูงอายุในกลุ่มผู้เจ็บป่วยบ่อย ๆ ($\bar{x} = 2.41$)

4. ผลการพิสูจน์สมมติฐาน จากผลการทดสอบสมมติฐาน ได้ข้อสรุปที่ยอมรับและ
ปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัยเป็นไปตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 32 สรุปผลการวิจัยที่ยอมรับและปฏิเสธกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐาน	ยอมรับ	ปฏิเสธ
1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จะมีความชำนาญในคุณธรรมสูง	✓	
2. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จะมีความพึงพอใจในการตีบทออกคุณธรรมสูง	✓	
3. ผู้สูงอายุจะมีระดับความชำนาญในคุณธรรมสูง ไม่แตกต่างกันในด้าน		
3.1 เพศ	✓	
3.2 ศาสนา		✓
3.3 ภูมิตำเนา	✓	
3.4 การศึกษา	✓	
3.5 สถานภาพสมรส	✓	
3.6 เศรษฐกิจ	✓	
3.7 สุขภาพ	✓	
4. ผู้สูงอายุมีระดับความพึงพอใจในการตีบทออกคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน ในด้าน		
4.1 เพศ	✓	
4.2 ศาสนา	✓	
4.3 ภูมิตำเนา	✓	
4.4 การศึกษา	✓	
4.5 สถานภาพสมรส	✓	
4.6 เศรษฐกิจ	✓	
4.7 สุขภาพ	✓	

ตารางที่ 32 (ต่อ)

สมมติฐาน	ยอมรับ	ปฏิเสธ
7. ความสำเร็จในการจัดเกลาคุณธรรมแก่เยาวชนของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน		
7.1 เพศ		✓
7.2 ศาสนา		✓
7.3 ภูมิฐานะ		✓
7.4 การศึกษา		✓
7.5 สถานภาพสมรส		✓
7.6 เศรษฐกิจ		✓
7.7 สุขภาพ		✓
7.8 ความสัมพันธ์ในครอบครัว		✓
7.9 การร่วมกิจกรรมทางสังคม		✓
7.10 การสนับสนุนทางสังคม		✓
7.11 ความใกล้ชิดกับเยาวชน		✓
7.12 ความสำนึกในคุณธรรม		✓
7.13 ความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม		✓

1. ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีความสำนึกในคุณธรรมสูง พบว่า ภาพรวมของระดับความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุ อยู่ในระดับสูง ($\bar{x} = 4.02$) จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

2. ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมสูง พบว่า ภาพรวมของระดับความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง ($\bar{x} = 2.51$) จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3 ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุจะมีระดับความสำนึกในคุณธรรมสูง ไม่แตกต่างกันด้าน เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ

และสุขภาพ พบว่า ระดับความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุในด้าน เพศ ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ และสุขภาพของผู้สูงอายุ อยู่ในระดับสูง และไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ปัจจัยในด้านศาสนาเท่านั้น ที่มีระดับความสำนึกในคุณธรรม ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 4 ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมไม่แตกต่างกันในด้าน เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ และสุขภาพ พบว่า ปัจจัยทุกด้านระดับความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

5. ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 5 ที่กล่าวว่า "ความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ และสุขภาพ" พบว่า มีตัวแปรอิสระ 4 ตัวแปรคือ การสนับสนุนทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ในครอบครัว ที่สามารถทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนต่อตัวแปรตาม คือ ความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 22.38 และมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนตัวแปรอิสระอีก 7 ตัวคือ เพศ สุขภาพ ภูมิฐานะ สถานภาพสมรส การร่วมกิจกรรมทางสังคม การศึกษา และความใกล้ชิดกับเยาวชน ไม่สามารถทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนต่อตัวแปรตาม คือ ความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุได้ เนื่องจากมีค่าร้อยละเพียง 3.76 และไม่มีความสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

6. ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 6 ที่กล่าวว่า "ความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ และสุขภาพ" พบว่า มีตัวแปรอิสระตัวแปรเดียวคือ การสนับสนุนทางสังคม ที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม โดยสามารถทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 11.30 และมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ ตัวแปรอิสระอีก 10 ตัวแปร ไม่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ โดยสามารถทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมได้เพียงร้อยละ 4.90 ถือว่าน้อยมาก และไม่มีความสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

7. ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 7 ที่กล่าวว่า "ความสำเร็จในการขับเคลื่อนคุณธรรมแก่เยาวชนของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม ความใกล้ชิดกับเยาวชน ความสำนึกในคุณธรรม และความพึงพอใจในการขับเคลื่อนคุณธรรม พบว่า ไม่มีตัวแปรอิสระใดที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนคุณธรรมแก่เยาวชนของผู้สูงอายุ โดยตัวแปรทุกตัวเมื่อรวมกันสามารถทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนคุณธรรมได้เพียงร้อยละ 5.91 เท่านั้น และไม่มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

อภิปรายผล

1. จากผลการวิเคราะห์ลักษณะของผู้สูงอายุเกี่ยวกับความสำนึกในคุณธรรม พบว่า ในภาพรวมผู้สูงอายุนั้นยังมีความสำนึกในคุณธรรมสูง ($\bar{x} = 4.02$) ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ตั้งไว้ว่า "ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีระดับความสำนึกในคุณธรรมสูง" เมื่อพิจารณาคำเฉลยของความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุแต่ละด้าน พบว่า ด้านความซื่อสัตย์อยู่ในเกณฑ์สูง ($\bar{x} = 4.13$) อันดับแรก เนื่องจากผู้สูงอายุให้ความสำคัญต่อความแสดคงออกถึงความจริงใจ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวงผู้อื่น ซึ่งก่อให้เกิดความสงบสุขของสังคม รองลงมาด้านความเมตตา ($\bar{x} = 4.09$) ซึ่งผู้สูงอายุเห็นว่าเป็นคุณธรรมที่แสดคงออกถึงความปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นเป็นสุข หันจากความคิดร้าย เช่น การบริจาค ค่อมาคือ ด้านความกตัญญู ($\bar{x} = 4.07$) เป็นคุณธรรมที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับผู้อื่น โดยการระลึกถึงผู้มีบุญคุณ ซึ่งถือเป็นคุณธรรมที่ควรสำนึกอยู่เสมอ และต่อจากนั้นเป็นด้านความยุติธรรม ($\bar{x} = 4.06$) ที่ผู้สูงอายุเห็นว่าเป็นผู้สูงอายุที่ควรปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยเสมอภาคและเท่าเทียมกันต่อการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ส่วนด้านเสียสละ ($\bar{x} = 2.99$) ผู้สูงอายุให้ความสำคัญในเกณฑ์ปานกลางเพียงด้านเดียว ซึ่งอาจเนื่องจากว่าผู้สูงอายุมีกำลังกาย กำลังทรัพย์ น้อยกว่าปัจจัยอื่น ๆ นอกจากนั้นการที่ผู้สูงอายุจะไปไหนไม่สะดวกและคล่องตัว เนื่องจากสุขภาพอนามัย ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีทำลาชตัวเอง เนื่องจากร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันน้อยลง ทำให้ร่างกายเจ็บป่วยง่าย เป็นสาเหตุหนึ่งให้ผู้สูงอายุมาเสียสละเวลาให้กับส่วนรวมน้อยลง มีผลให้ผู้สูงอายุแสดคงความคิดเห็นด้านความเสียสละในระดับเกณฑ์ปานกลาง

จากภาพรวมของระดับความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุ ปรากฏว่าอยู่ในระดับสูงนั้นซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของแสงรุ่ง ผ่องใส (2535) เรื่องการศึกษาพฤติกรรมจริยธรรมของผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุ และสถานสงเคราะห์คนชรา กรุงเทพมหานคร พบว่า ภาพรวมของการแสดคงพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ อยู่ในระดับปานกลาง แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษานเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในชมรมเท่านั้น จึงน่าตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า

อายุส่วนใหญ่ที่อยู่ในชมรมผู้สูงอายุ มักจะมีคุณธรรมสูง ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของ แสงรุ่ง ผ่องใส (2535 : บทคัดย่อ) ในเรื่องเดียวกัน อีกประเด็นหนึ่งพบว่าภาพรวมของการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ พฤติกรรมจริยธรรมของผู้สูงอายุ ในทางที่ดี หรือทางบวก แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่นั้นมีความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติ หรือความสำนึกในคุณธรรมสูง แต่โอกาสในการ ปฏิบัติ หรือพฤติกรรมทางจริยธรรม อาจจะมีเงื่อนไขอื่น ๆ เข้ามามีเกี่ยวข้อง ทำให้พฤติกรรมที่ แสดงออกในทางจริยธรรมอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าสภาพแวดล้อมทาง สังคม เศรษฐกิจ ระดับการศึกษา ค่านิยมที่เปลี่ยนไป ตลอดจนการปรับตัวของผู้สูงอายุเอง ทำให้ พฤติกรรมทางจริยธรรมไม่สามารถแสดงออกมาได้ตามความนึกคิดที่เป็นจริง

2. จากผลการวิเคราะห์ลักษณะของผู้สูงอายุ เกี่ยวกับความพึงพอใจในการสืบทอด คุณธรรม พบว่า ในภาพรวมผู้สูงอายุยังมีความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมสูง ($\bar{x} = 2.51$) ซึ่ง เป็นการยอมรับสมมติฐานข้อที่ 2 ที่ตั้งไว้ว่า "ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีระดับความพึงพอใจในการ สืบทอดคุณธรรมสูง " เมื่อพิจารณาอันดับของความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมแต่ละด้าน พบว่า ด้านความซื่อสัตย์อยู่ในเกณฑ์มาก ($\bar{x} = 2.65$) อันดับแรก เนื่องจากผู้สูงอายุมีความพอใจใน การทำหน้าที่ปลูกฝังโดยการอบรมสั่งสอนเยาวชนรุ่นต่อ ๆ ไป เพราะจะทำให้เป็นผู้มีความ ประพฤติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา และใจ ต่อตนเองและผู้อื่น รองลงมาด้านความสุจริตธรรม ($\bar{x} = 2.59$) ซึ่งผู้สูงอายุจะรู้สึกพอใจในการที่จะสั่งสอนเยาวชนให้ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน ต่อจากนั้นคือด้านความเมตตา ($\bar{x} = 2.51$) ผู้สูงอายุมีความยินดีจะให้เยาวชน เข้าไปร่วมกิจกรรมของส่วนรวม และพอใจเมื่อเยาวชนได้ไปร่วมกิจกรรมของสังคมและส่วนรวม นอกจากด้านความกตัญญู ($\bar{x} = 2.44$) และความเมตตา ($\bar{x} = 2.34$) ผู้สูงอายุให้ความสำคัญใน เกณฑ์ปานกลาง ซึ่งคุณธรรม 2 ด้านนี้ ผู้สูงอายุจะต้องมีเวลาใกล้ชิดกับเยาวชนมากพอสมควร จึง สามารถจะอบรมสั่งสอนได้อย่างดีจึง เพราะเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของบุคคลควร ต้องใช้เวลาในการอบรมสั่งสอนมากกว่าคุณธรรมด้านอื่น

จากภาพรวมของความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ ที่อยู่ในระดับสูง นั้น แสดงว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในชมรมผู้สูงอายุ มีความพอใจในการทำหน้าที่สืบทอดคุณธรรมแก่ เยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความพึงพอใจในแง่มุมมองทัศนคติของ โรเซนเบิร์ก และ ฮอดแลนด์ (Rosenberg and Halland, 1960 : vol 3) กล่าวว่า เป็นส่วนหนึ่งของการกระทำหรือ พฤติกรรม ซึ่งเป็นความรู้สึกในลักษณะของความสุข หรือความสบายใจที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของ บุคคล เพราะผู้สูงอายุเมื่อได้ทำหน้าที่ในการสืบทอดคุณธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมอันมีผลทำให้เกิดผลความสุขใจ ความสบายใจตามมา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีกิจกรรม ของ บาร์โรว์ และสมิท (Barrow and Smith, 1979) กล่าวว่า บุคคลที่สามารถดำรงชีวิตโดยรักษากิจกรรมทางสังคมไว้ได้ จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง มีภาพพจน์ที่เกี่ยวกับตนเองในทางบวก ทำให้บุคคลเหล่านั้น

จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง มีภาพพจน์ที่เกี่ยวกับตนเองในทางบวก ทำให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จในชีวิต ในทำนองเดียวกับทฤษฎีความต่อเนื่อง (อาภา ใจงาม 2533 :140) ได้กล่าวว่าการที่ผู้สูงอายุได้ปฏิบัติในสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว ย่อมทำให้มีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับที่ เซอร์วินสตัน เซอร์ชิต กล่าวถึงผู้สูงอายุว่า ลักษณะที่ผู้สูงอายุควรปฏิบัติ คือ ทำคนให้เป็นประโยชน์แก่ทุกคน เพื่อให้เป็นคนที่มีความสามารถอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ มาลาศรี นุชนสงผล (2532) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุที่มีความคิดในการปฏิสัมพันธ์กับบุตรหลานจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจสูง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎี โครงสร้างและหน้าที่ของ พาร์สันส์ (Parsons, 1951 อ้างในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานที่ต้องมีบทบาทต่อกัน (รายละเอียดในบทที่ 2) เช่นเดียวกับแนวคิดการขัดเกลาทางสังคม (สุพัทธา สุภาพ, 2540) ในแง่ตัวแทนที่ทำหน้าที่ทางสังคม เช่น ครอบครัว ซึ่งต้องทำหน้าที่อบรมเบื้องต้นที่สำคัญที่สุด โดยมีสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือผู้สูงอายุ เป็นผู้อบรมที่ใกล้ชิด เพราะมีความผูกพันอย่างลึกซึ้ง และมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และเป็นแบบของความประพฤติแก่เด็ก และเยาวชน เป็นอย่างอื่น

3. จากผลการวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3 ที่กล่าวว่า “ผู้สูงอายุจะมีระดับความสำคัญในคุณธรรมไม่แตกต่างกันในด้าน เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระดับเศรษฐกิจ และระดับสุขภาพ” พบว่าระดับความสำคัญในคุณธรรมของผู้สูงอายุกับปัจจัยในด้าน เพศ ภูมิฐานะ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระดับเศรษฐกิจ และระดับสุขภาพไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่มีปัจจัยที่ยังด้านเดียวคือในด้านศาสนา ซึ่งผลการทดสอบพบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ จากข้อค้นพบดังกล่าวในปัจจัยด้านศาสนาซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างกันระหว่าง 3 ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจากข้อมูลที่ค้นพบโดยทั่วไปว่า ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มมีการแสดงบทบาท ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ที่พบเห็น ได้ชัดจากการวิจัยนี้คือผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาอิสลาม ($\bar{x} = 4.10$) และศาสนาคริสต์ ($\bar{x} = 4.10$) มีความสำคัญในคุณธรรมสูงกว่าผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาพุทธ ($\bar{x} = 3.90$) อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มให้ความสำคัญในด้านความสำคัญในคุณธรรมแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเนื่องจากหลักธรรมของศาสนา ค่านิยมทางศาสนา ลักษณะทางสังคม และวิธีการปลูกฝังคุณธรรม แต่ละวิธีในแต่ละกลุ่มก็ควรแตกต่างกันจึงสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ ชันดิ้ง วุฒิจันทร์ (2524 : 15) จากหนังสือเรื่อง คุณธรรมและจริยธรรมกล่าวว่า ชาวไทยมุสลิมได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากครอบครัวและสถาบันทางศาสนา คือสุเหร่าหรือมัสยิดและการดำเนินชีวิตในสังคมตามบัญญัติในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าศาสนามีการกำหนดแนวทางในการปลูกฝังและขัดเกลาอยู่ตลอดเวลาและสม่ำเสมอ เช่นการนมาสการ(ละหมาด) วันละ 5 เวลา โดยเฉพาะในวันศุกร์ ผู้ชายมุสลิมทุกคน จำเป็นต้องไป

ละหมาดที่มีสติ คดลอกจนกำหนดให้มีการถือศีลอดเป็นเวลา 30 วัน ใน 1 ปี เป็นอย่างน้อย เป็นต้น นอกจากนั้นชาวมุสลิม หรือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม เป็นผู้ที่มีความเคร่งครัด อึดมั่นในหลักการของศาสนาสูง จนกล่าวได้ว่า ศาสนาคือวัฒนธรรมหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตก็ว่าได้ (อารงศุทธาศาสน์, 2520 : 78 อ้างในพรหมพิมล ตะโรชะมาศ, 2538 : 4)

ส่วนสังคมคริสต์ศาสนิกชน จะมีการ ไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ก็จะนำบุตรธิดาของตนไปด้วยอยู่เสมอ เพื่อเข้าร่วมในพิธีมิสซา ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติทุกวันอาทิตย์ เป็นการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักของศาสนา ถือว่าเป็นการขัดเกลาทางคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่บุตรหลานไปด้วย ดังนั้นสมาชิกของ 2 กลุ่ม คือ อิสลามและคริสต์ จะมีความสำคัญในการสืบทอดคุณธรรมอันมีรากฐานมาจากศาสนาเพื่อให้สังคมมีความคึกคัก และสงบสุขสืบต่อกันไปไม่ขาดสาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมของโคนิค (Koenig, 1976 : 53) ที่เขียนไว้ว่าการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลแต่ละคนเป็นสมาชิกแห่งสังคมของเขายู่อย่างสมบูรณ์ หมายความว่าผู้มีส่วนร่วมในสังคมจะประพฤติและกระทำการ ได้สอดคล้องกับวิถีประเพณีและศีลธรรมจรรยาแห่งสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดระเบียบสังคม ที่สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2539) ได้อธิบายไว้ในเรื่องบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) ว่า เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดความประพฤติ เช่น สังคมกำหนดบรรทัดฐานที่สมาชิกควรปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ การให้ความเคารพ ในขณะที่เด็วกันผู้สูงอายุต้องปฏิบัติดีจึงเป็นที่ยอมรับของสังคม บรรทัดฐานที่สังคมสร้างขึ้นมี 3 ประการ คือ วิถีประเพณี จารีต และกฎหมาย (ดูรายละเอียดในบทที่ 2)

นอกจากนี้สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของเคอ ไคม์ (Durkheim, 1964) ที่กล่าวว่าหน้าที่ต่าง ๆ ของศาสนา เช่น การจัดระเบียบ พิธีกรรมต่าง ๆ มีผลต่อความเป็นปึกแผ่นของสังคม ดังนั้นพิธีกรรมศาสนาจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการแสดงออกและการสร้างจิตใจที่จำเป็นอย่างมาก ในทำนองเดียวกันกลุ่มหรือสังคมใดอันเล็กย่อมมีความยึดเหนี่ยวกันมากยิ่งขึ้น ดังนั้นกลุ่มศาสนาอิสลามและกลุ่มศาสนาคริสต์เป็นกลุ่มชนจำนวนน้อยในสังคมเป็นผลให้กลุ่ม 2 กลุ่มนี้มีความสัมพันธ์เป็นปึกแผ่นมาก มีส่วนทำให้เกิดการก่อตัวของความสำคัญในคุณธรรมที่มีหลักธรรมของศาสนาเป็นถึงยึดเหนี่ยวจิตใจ

ในกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาพุทธนั้น ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชนจำนวนมากในสังคมไทย ฉะนั้นความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมจึงเป็นไปตามหลักธรรมในศาสนาที่นับถือ แต่เดิมนั้นถูก

หลานได้รับการอบรมจากพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ หรืออาช้ชวัก โดยมุ่งหมายจะทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ แต่ในยุคปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไป ถูกหลอนห่างเหินจากพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และการเข้าวัดฟังธรรม ฉะนั้นโอกาสในการได้รับการอบรมสั่งสอนจึงน้อยลง แม้แต่ในการร่วมประกอบพิธีทางศาสนาจะมีในวันธรรมสวนะและวันเทศกาลหรือนักช้ชดฤกษ์ต่าง ๆ จึงจะไปวัดกัน ดังนั้นโอกาสในการใกล้ชิดจึงมีไม่บ่อยนัก ทำให้การอบรมสั่งสอนหรือการปลูกฝังคุณธรรมในทางอ้อมไม่ได้ผลเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างและหน้าที่ของ พาร์สันส์ (Parsons, 1951) ได้ให้ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับสังคมว่า การที่มนุษย์เข้าอยู่ในสังคม และสังคมต้องมีการจัดระเบียบขึ้นเมื่อสังคมเกิดความขัดแย้งหรือความตึงเครียด ดังนั้นสังคมต้องแก้ไขหรือจัดการกับสิ่งนั้น เพื่อให้เกิดความสมดุลในสังคม สถาบันดังกล่าว ได้แก่ สถาบันศาสนา จากการที่สังคมประสบปัญหาในด้านการอบรมสั่งสอนคุณธรรม ซึ่งได้ผลน้อย จำเป็นที่สมาชิกในสังคมจะต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน เพื่อคิดหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะบรรเทาอุปสรรคของศาสนา เช่นการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อปลูกฝังจริยธรรมทางศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายของศาสนา เพื่อให้ทุกคนเป็นคนดี

สรุปภาพรวมแล้ว ระดับความสำนึกในคุณธรรมของทั้ง 3 กลุ่มศาสนา คือ อิสลาม พุทธ และคริสต์ อยู่ในระดับสูง เนื่องมาจากว่าผู้สูงอายุทุกกลุ่มอยู่ภายใต้วัฒนธรรมไทยและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน เช่น การเรียนรู้ปัญหาศีลธรรมในสังคม สภาพครอบครัวที่แนวโน้มไปเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว ความสอดคล้องยังอาจเกิดจากคำสอนพื้นฐานเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้สูงอายุแต่ละศาสนาไม่แตกต่างกันมากนัก และสอดคล้องกับทฤษฎีคั้นไม้ จริยธรรมของควงเคียน หันรุมนาวิน (2538) ที่กล่าวถึงสาเหตุของลักษณะจิตใจที่เป็นพื้นฐานของการมีคุณธรรม ทศนคติ และค่านิยม อีกสาเหตุหนึ่งมาจากการมีประสบการณ์ทางสังคมสูง และสุขภาพจิตดี รวมทั้งเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ จึงเป็นผลให้มีการพัฒนาพฤติกรรมเป็นคนดี สุขภาพแข็งแรง มีการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย โดยยกตัวอย่างงานวิจัยของถักคาวัลย์ พรศรีสมุทร และวิลาตถักถณ์ ช้ววลดี (2524) ที่ศึกษาวิธีการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวไทยประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเหล่านี้ เช่น ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูกับค่านิยมที่ดีในเด็กเพื่ออบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนดีมีจริยธรรมสูง ดังนั้น ผู้สูงอายุซึ่งมีลักษณะส่วนใหญ่สอดคล้องกับทฤษฎีดังกล่าว จึงเหมาะสมกับบทบาทในการขับเคลื่อนด้านคุณธรรม โดยเฉพาะในสังคมเมือง

4. จากผลการวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 4 ที่กล่าวว่า “ผู้สูงอายุจะมีระดับความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมไม่แตกต่างกันในด้านเพศ ศาสนา ภูมิด้านนา การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ” พบว่า ปัจจัยทุกด้านให้ความสำคัญกับความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่

ตั้งไว้ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความพึงพอใจของ ปอร์เตอร์ และ โลเวลล์ (Porter and Lowler, 1968 : 30) กล่าวถึงความพึงพอใจ และผลผลิตว่า รางวัลก่อให้เกิดความพึงพอใจ และการปฏิบัติงานก่อให้เกิดรางวัล หรือหมายถึง ระดับความลงรอยกัน ระหว่าง ความคาดหวังที่บุคคลมีอยู่กับสิ่งตอบแทนที่บุคคลได้รับจริง ส่วนความพึงพอใจของ Rosenbery และ Halland (1960 : vol3) มองในแง่ทัศนคติ ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นความรู้ความเข้าใจและการนึกคิด ส่วนที่สองเกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเขาได้รับความรู้หรือความเข้าใจอยู่ก่อนแล้ว ส่วนสุดท้ายเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมเป็นผลต่อการกำหนดคพฤติกรรม ดังนั้นความพึงพอใจในแง่นี้เป็นความรู้สึกในเชิงนามธรรม ในสถานะของความสุข ความสบายใจ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล

ผู้สูงอายุที่มีความไม่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุในกลุ่มใด ซึ่งจำแนกตามปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ในทุกด้านมาช้านาน มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน จึงมีความลงตัวของ ทั้งได้ผ่านความหลากหลายของสังคมซึ่งได้ความปลดปล่อยของผู้วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นว่า ต้องการทำหน้าที่ในด้านการดัดเดียน สังสอน อบรม ชูคุณ ชี้นำ ในคุณธรรมต่าง ๆ อาทิเช่น เป็นคนดี เคารพผู้ใหญ่ ความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา กตัญญู ขยันหมั่นเพียร ตั้งใจเล่าเรียน ความซื่อสัตย์ มีเมตตา มานะอดทน การทำประโยชน์ให้กับตนเองและส่วนรวม นอกจากนั้นเป็นการอบรมสั่งสอนทางอ้อม โดยปฏิบัติศาสนกิจให้บุตรหลานเห็นและชักชวนบุตรหลานให้ปฏิบัติด้วย เช่น การสวดมนต์ การไปวัด ไบสดี มัสยิด อย่างไรก็ตามนอกจากสืบทอดในด้านคุณธรรมดังกล่าวแล้ว ก็มีการสืบทอดในด้านประสบการณ์ชีวิตโดยบอกเล่า การให้ความรู้ในวิชาชีพ การให้คำปรึกษาแนะนำ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว เป็นต้น.

5. จากผลการวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 5 ที่กล่าวว่า "ความสำคัญในคุณธรรมของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับปัจจัยในด้านเพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษาสถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และความใกล้ชิดกับเยาวชน" พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำคัญในคุณภาพของผู้สูงอายุ มีเพียง 4 ปัจจัยเท่านั้น โดยมีความสำคัญตามลำดับคือ การสนับสนุนทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทุกตัวมีผลกระทบต่อผู้สูงอายุไปในทางบวก นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยสำคัญทั้ง 4 ปัจจัยร่วมกันทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนต่อความสำคัญในคุณธรรมของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 22.38 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากข้อค้นพบตัวทำนายที่มีความสำคัญมากที่สุดคือ การสนับสนุนทางสังคม ซึ่งสามารถทำนายความสำคัญในคุณธรรมเพียงปัจจัยเดียวได้ร้อยละ 11.23 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

0.05 เมื่อพิจารณาจากภาพรวมแล้ว (ดูตารางที่ 5) คะแนนค่าเฉลี่ยของการสนับสนุนทางสังคมมีระดับมากคือ ($\bar{x} = 3.23$) เมื่อมาพิจารณาในรายละเอียดของรายข้อ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้รับความสำคัญมากที่สุดในการให้เกียรติและความเคารพนับถือ ($\bar{x} = 3.70$) และการดูแลในยามเจ็บป่วย ($\bar{x} = 3.70$) ส่วนใหญ่การสนับสนุนทางสังคมจากคนใกล้ชิด ในด้านอื่น ๆ นั้นยังอยู่ในระดับมากตามลำดับ อาทิเช่น การสนับสนุนให้อำนาจทอดความรู้ความสามารถของตนเองในด้านคุณธรรม ($\bar{x} = 3.13$) การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางศาสนา ($\bar{x} = 2.99$) และการให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของและเงินทอง ($\bar{x} = 2.79$) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสนับสนุนของ บรอดเฮด (Broadhead และคณะ 1991) กล่าวว่า เป็นการเข้ากันได้ระหว่างความต้องการของบุคคลกับทรัพยากรที่ได้จากสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยอธิบายว่าบุคคลไม่เพียงแต่ต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น รวมถึงความสามารถที่จะรับความช่วยเหลือ และความรู้ถึงถึงความเพียงพอของการช่วยเหลือด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคอบบ์และคณะ (Cobb, et al.) กล่าวว่าน่าจะครอบคลุมความต้องการตามความจำเป็นพื้นฐานทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของผู้สูงอายุ ได้แก่ การได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่ การที่บุคคลอื่นเห็นคุณค่ายอมรับในความสำเร็จหรือความสามารถของผู้สูงอายุ การมีกิจกรรมร่วมกันในสังคมมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การได้รับข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำ ตลอดจนได้รับการช่วยเหลือในด้านสิ่งของ เงินทอง หรือ แรงงาน (เพชรรา อินทรพาศิษ , 2536 : 29-30) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นแรงกระตุ้นพฤติกรรมของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดความรู้สึกไปในทางที่ดี เป็นผลให้ผู้สูงอายุต้องการแสดงบทบาทในการตีบทออกคุณธรรม

เมื่อมาพิจารณาตัวทำนาศั้นที่ 2 คือ ศาสนา โดยการเพิ่มตัวทำนาศั้นนี้เข้าไปสามารถเพิ่มความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุขึ้นเป็นร้อยละ 16.21 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวก แสดงว่าผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญทางด้านศาสนามากจะมีแนวโน้มที่จะมีความสำนึกในคุณธรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องจากการที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามาก จะทำให้เกิดความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดี และบำเพ็ญคุณโทษ มีผลทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้มีคุณธรรมสูงหรือมากกว่าผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญในด้านศาสนามาน้อย ย่อมมีผลต่อความสำนึกในคุณธรรมน้อยหรือในทางตรงกันข้ามกัน

ดังนั้นเมื่อเพิ่มตัวทำนาศั้นในด้านเศรษฐกิจเข้าไปเป็นตัวทำนาศั้นที่ 3 จึงสามารถเพิ่มความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนต่อความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุขึ้นร้อยละ 19.77 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบว่า มีความสัมพันธ์ไปในทางบวก แสดงว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีแนวโน้มที่จะมีความสำนึกในคุณธรรมมากยิ่งขึ้นอีกร้อยละ 3.56

ส่วนตัวทำนาขั้นที่ 4 คือความสัมพันธ์ในครอบครัว เมื่อเพิ่มขึ้นสามารถอธิบายความแปรปรวนต่อความสำคัญในคุณธรรมของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 22.38 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบว่ามีความสัมพันธ์ในทางบวกเช่นกัน แสดงว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้นก็มิอิทธิพลต่อความสำคัญในคุณธรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของ สุริรา นุ้ยจันทร์ (2530) ศึกษาบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งกล่าวว่า ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเริ่มตั้งแต่ครอบครัวเป็นกลุ่มแรก ดังนั้นจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันเนื่องจากในครอบครัวมีพ่อแม่ พี่น้อง เครือญาติ ได้ให้ความรักความผูกพันความใกล้ชิด มีอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดร่วมกัน การเอาใจใส่เลี้ยงดูกัน ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม เป็นแบบแผนของความรัก ความเข้าใจ ค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติต่อกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว และเครือญาติในลำดับต่าง ๆ นอกจากนั้นสอดคล้องกับงานเขียนของ สุพัตรา สุภาพ (2538 : 59) ในหนังสือสังคมและวัฒนธรรมไทย กล่าวว่า ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อม ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธี การอบรมก็อาจทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็โดยการสั่งสอน คำ หรือว่ากล่าว ทางอ้อมโดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมนี้มิได้อยู่ตลอดเวลา นับว่าเป็นสถาบันที่ให้ การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เด็กจนตาย และตรงกับความเห็นของ ชำเมือง วุฒิจันทร์ (2524 : 7) ในหนังสือคุณธรรมและ จริยธรรม กล่าวว่าการศึกษาปลูกฝังคุณธรรมลงในจิตใจของเขาวุฒิจันทร์ จะต้องใช้เวลาในการฝึกหัด อบรมสั่งสอนทั้งโดยตรง และโดยอ้อมเป็นอันมาก สม่าเสมอ และยาวนาน และสอดคล้องกับการศึกษาของ สุริรา นุ้ยจันทร์ (2530) ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่ามีความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่ในทางที่ดี กล่าวคือผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันของครอบครัว ทุกวันมีการแลกเปลี่ยน ข่าวสารประสบการณ์ร่วมกันบ่อย ๆ มีการยอมรับซึ่งกันและกัน สำหรับบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุพบว่าในภาพรวมมีบทบาทมากถึงร้อยละ 55.4

จากผลการศึกษาที่พบว่าความสำคัญในคุณธรรม ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ในครอบครัว อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 น เนื่องมาจากว่าสภาพชีวิตโดยทั่ว ๆ ไปของสังคมไทยนั้น ยังยอมรับความมีคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการจากครอบครัว ก็ย่อมต้องการจะแสดงบทบาทตอบแทน เพราะแต่เดิมนั้นผู้สูงอายุได้มีบทบาทที่มีมาตลอด เมื่อปัจจัยของครอบครัวเอื้ออำนวยให้ จึงมีผลต่อการตระหนักในการทำหน้าที่ในเรื่องการอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมแก่บุตรหลาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญและเห็นว่าเป็นคุณค่าที่ดีต่อครอบครัว และสังคม

ส่วนปัจจัยที่เหลือได้แก่ เศรษฐกิจ เทศ ภูมิถันนา สุขภาพ ศาสนา สถานภาพสมรส ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การศึกษา และความใกล้ชิดกับเยาวชนนั้น มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในคุณภาพของผู้สูงอายุในระดับต่ำ เมื่อเพิ่มเข้าไปในสมการถดถอยพหุคูณ ทำให้ค่าสัมประสิทธิ์ทำนายไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงไม่สามารถร่วมทำนายความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุได้ แสดงให้เห็นว่าตัวทำนายดังกล่าว ไม่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ

6. จากผลการวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 6 ที่กล่าวว่า “ความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเพศ ศาสนา ภูมิถันนา การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และความใกล้ชิดกับเยาวชน” พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมมีเพียงปัจจัยเดียว คือ ปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งผลการทดสอบแสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม และมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยสามารถทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมได้ร้อยละ 11.32 และมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ถือว่าเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคมของบรอดเบด (Broadhead และคณะ 1991) อธิบายว่า สถานการณ์ที่ผู้รับมีความรู้สึกว่าต้องการความช่วยเหลือ และผู้ให้รับรู้ ว่า ผู้รับต้องการก่อให้เกิดการตอบสนองซึ่งกันและกัน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในระดับความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนของผู้สูงอายุนั้น พบว่า อยู่ในระดับสูงหรือมาก ($\bar{X} = 2.51$) แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความพอใจที่จะทำหน้าที่ในการสืบทอดคุณธรรม โดยมีปัจจัยในด้าน การสนับสนุนทางสังคมมาส่งเสริม ซึ่งพิจารณารายละเอียดในการสนับสนุนทางสังคมที่มีผู้สูงอายุมีความพึงพอใจ (จากตารางที่ 5) พบว่า ผู้สูงอายุพึงพอใจในการให้เกียรติและความเคารพและการดูแลในยามเจ็บป่วยในระดับมากที่สุด ส่วนความพึงพอใจในด้านการสนับสนุนทางสังคมในระดับมากตามลำดับ คือการสนับสนุนให้อำนาจทอดความรู้ความสามารถของตนเองด้านคุณธรรม การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางศาสนา และการให้ความช่วยเหลือด้านถึงของและเงินทอง จากรายละเอียดเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความต้องการการสนับสนุนทางด้านจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนความต้องการในด้านการพูดคุยและวัตถุสิ่งของนั้นก็ยังเป็นความต้องการสำคัญรองลงมาตามลำดับจึงสอดคล้องตามความเห็นของ บุญอิน สุภาพ (2522 : 3) ที่กล่าวว่า สิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการมีอยู่ในลักษณะของสังคมไทย คือ ความเคารพนับถือ และเคารพต่อผู้อาวุโสและลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุในสังคมไทยจึงมีความสำคัญต่อบุตรหลาน และบุตรหลานที่ให้การเลี้ยงดูผู้สูงอายุเป็นการตอบแทน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงอยู่ในครอบครัวด้วยความอบอุ่น และสอดคล้องกับการศึกษาของนพคุณ ดิสุคนธ์ (2538 : 17) ได้ศึกษาความเรื่อง ความเป็นปึกแผ่น

และสอดคล้องกับการศึกษาของนพคุณ คีตคุนธ์ (2538 : 17) ได้ศึกษาความเรื่อง ความเป็นปึกแผ่น ในครอบครัวของผู้สูงอายุ โดยสรุปความเห็นว่าการให้และการรับความช่วยเหลือระหว่างผู้สูงอายุ กับบุตรหลานในเรื่องราวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การให้เงิน ให้คำปรึกษาแนะนำ และการช่วยเหลือต่าง ๆ ในยามทุกข์ร้อน เป็นต้น เมื่อผู้สูงอายุและบุตรหลานต่างฝ่ายต่างก็ได้รับผลประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนอย่างเท่าเทียมกัน แนวโน้มในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับ บุตรหลาน ก็ยังคงดำเนินต่อไปและเพิ่มมากขึ้น มีส่วนที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี และความ ตมามานฉันท์ระหว่างผู้สูงอายุและบุตรหลานเพิ่มมากขึ้นด้วย

ตัวบ่งชี้ทำนายที่เหนือ คือ เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม และการใกล้ชิดกับ เขาวชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจ ของผู้สูงอายุอยู่ในระดับต่ำ ทำให้ค่า ตั้มประสิทธิกรทำนาย ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงไม่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการสืบ ทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัจจัยเหล่านี้ยังไม่มอิทธิพล ต่อผู้สูงอายุ จึงควรมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ เช่น การสื่อสาร คำนิชม เป็นต้น

7. จากผลการวิเคราะห์และการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 7 ที่กล่าวว่า “ความสำเร็จในการ ชักเถลาคุณธรรมแก่เขาวชนของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยในด้านเพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การ สนับสนุนทางสังคม ความใกล้ชิดกับเขาวชน ความสำนึกในคุณธรรมและความพึงพอใจในการ สืบทอดคุณธรรม”พบว่า ปัจจัยทั้งหมด 13 ปัจจัยไม่มีตัวแปรใดที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการชัก เถลาคุณธรรมแก่เขาวชนของผู้สูงอายุ เพราะเมื่อนำตัวแปรทั้งหมดรวมกันสามารถทำนายหรือ อธิบายความแปรปรวนต่อความสำเร็จในการชักเถลาทางคุณธรรมแก่เขาวชนของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 5.91 เท่านั้น ถือว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในการชักเถลาคุณธรรมอยู่ในระดับต่ำ ทำให้ค่าตั้มประสิทธิกรทำนาย ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงไม่สามารถร่วมทำนายหรือ อธิบายความสำเร็จในการชักเถลาคุณธรรมแก่เขาวชนของผู้สูงอายุได้ อาจกล่าวได้ว่า การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาปัจจัยเพียง 13 ปัจจัยเท่านั้น ที่คาดว่าจะมีผลต่อความสำเร็จในการชักเถลาคุณธรรมของผู้ สูงอายุ ดังนั้น น่าจะมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ ที่สามารถทำนายหรือ อธิบายความแปรปรวนต่อความสำเร็จในการชักเถลาคุณธรรม เป็นต้นว่า อาริษของผู้สูงอายุ การยึด มั่นในหลักธรรมของศาสนา การร่วมมือจากสื่อมวลชน เมื่อมาพิจารณาปัจจัยเหล่านั้นพบว่า ปัจจัยทุกปัจจัยไม่มีผลต่อความสำเร็จในการชักเถลาด้านคุณธรรมแก่เขาวชนแต่ประการใด แต่มีข้อ นำพิจารณาในด้านความใกล้ชิดกับเขาวชน ซึ่งอาจจะเป็นเหตุผลหนึ่ง (ดูจากตารางที่ 6) ในระดับ ความใกล้ชิดกับเขาวชนของผู้สูงอายุพบว่า ในภาพรวมนั้นความใกล้ชิดกับเขาวชนของผู้สูงอายุนั้น อยู่ในระดับต่ำ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุและเขาวชนยังมีช่องว่างระหว่างวัย ดังนั้นโอกาสในการ ใกล้ชิดจึงน้อย แม้ว่าจะอยู่ในครอบครัวเดียวกันก็ตาม เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างเขาวชนไม่สนใจ

จะเข้าร่วมด้วย เช่นการออกกำลังกาย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมาก และปฏิบัติอยู่สม่ำเสมอ แต่ไม่มีโอกาสใกล้ชิดกับเยาวชนดังกล่าว

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาระดับความสำเร็จในการจัดกิจกรรมแก่เยาวชนของผู้สูงอายุพบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (ดูตารางที่ 12) และระดับความใกล้ชิดกับเยาวชนอยู่ในระดับต่ำ (ดูตารางที่ 6) แสดงให้เห็นว่าการที่เยาวชนมีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุน้อย มีผลให้ความสำเร็จในการจัดกิจกรรมแก่ปานกลาง เมื่อพิจารณาผู้สูงอายุที่อบรมตั้งสอนถูกหลานเพียงร้อยละ 13.20 เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีบทบาทในการอบรมตั้งสอนเยาวชนน้อยมาก ส่วนใหญ่แล้ว พ่อแม่ ยังทำหน้าที่ให้การอบรมตั้งสอนอยู่ ถึงร้อยละ 86.80 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พ่อแม่ เองมีเวลาอบรมตั้งสอนด้านคุณธรรมไม่เพียงพอ เนื่องจาก พ่อแม่ส่วนใหญ่ในปัจจุบันต้องออกไปทำงานนอกบ้าน จึงไม่ค่อยมีเวลาอบรมตั้งสอน ส่วนผู้สูงเองไม่ได้แสดงบทบาทหรือขาดโอกาสในการทำหน้าที่แทน พ่อแม่ ในด้านการอบรมตั้งสอน ด้านคุณธรรม เมื่อมาพิจารณาในส่วนของผู้สูงอายุ ซึ่งได้แสดงทัศนคติในคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค ในการจัดเกลาคุณธรรมไว้หลายประการ เช่น การไม่มีเวลาให้แก่นัก ความไม่ต่อเนื่องในการอบรมตั้งสอน เยาวชนห่างเหินจากวัดและศาสนา สิ่งแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยในการถ่ายทอดคุณธรรม ไม่ได้ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัว และมีความขัดแย้งทางความคิด ซึ่งอาจจะ เป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่มีโอกาสได้สืบทอดในด้านคุณธรรมแก่เยาวชนเหล่านั้นจึงควรพิจารณาในแนวทางการสนับสนุนทางสังคมในเชิงโครงสร้าง และแนวคิดเชิงหน้าที่โดยการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีโอกาสสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเยาวชน โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้สูงอายุและเยาวชนให้มีกิจกรรมร่วมกัน อาทิเช่น การปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนา ประเพณีนิยมต่าง ๆ และกิจกรรมที่ป็นที่ดูประโชรณต่อส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดเกลาทางสังคม เพื่อผู้สูงอายุและเยาวชนจะได้มีการบอกเล่า พูดคุย แนะนำตั้งสอน ตลอดจนปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็น ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดเกลาการจัดเกลาทางสังคมของอิมเมด เดอร์ไคม์ (Durkheim, 1964) ได้เสนอวิธีการจัดเกลาทางสังคมว่า การแนะนำตั้งสอนเด็กต้องใช้อำนาจบังคับอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการแนะนำตั้งสอนทางศีลธรรม ต้องคำนึงการอย่างจริงจัง เพื่อพิมพ์บรรทัดฐานที่ดีของสังคมไว้ในจิตใจของเด็กอย่างถาวรจนกลายเป็นบุคลิกประจำตัว นอกจากนี้การอบรมทางคุณธรรมคืออาศัยแบบอย่างที่น่าอน

จากการที่ผู้สูงอายุไม่ประสบความสำเร็จในการสืบทอดคุณธรรม น่าจะเกิดจากปัจจัยหลากหลาย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเกิดจากการมีทัศนคติของผู้สูงอายุที่ว่า การอบรมตั้งสอนควรเป็นหน้าที่ของ พ่อแม่ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเมื่อพ่อแม่ไม่มีเวลาในการทำหน้าที่ดังกล่าว ผู้สูงอายุควรที่จะทำหน้าที่อบรมตั้งสอนแทนพ่อแม่ ฉะนั้นจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การสืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนไม่ได้ผลเท่าที่ควร นอกเหนือจากนั้นอาจจะเป็นปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นสาเหตุของการประสบความสำเร็จในการจัดเกลาของผู้สูงอายุ ซึ่งยังไม่ได้นำมาศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

ปัญหาของการวิจัย

1. จากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงผู้สูงอายุที่มีเขวราชนอยู่ในครอบครัว ทำให้เกิดความยุ่งยากและลำบากในการเก็บข้อมูล และได้จำนวนข้อมูลในวงจำกัด
2. มีความล่าช้าในการเก็บข้อมูล เพราะต้องไปตามเก็บแบบสอบถามในชมรมผู้สูงอายุแต่ละแห่ง ต้องไปหลายครั้ง เนื่องจากต้องไปตามเก็บข้อมูลของเขวราชน บางรายต้องตามไปที่บ้าน
3. การขอความร่วมมือจากผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยต้องใช้เวลา ใช้ความพยายามและใช้เทคนิคมาก ในด้านทำความเข้าใจเกี่ยวกับแบบสอบถาม และการอ่านแบบสอบถามให้ผู้สูงอายุฟังในบางราย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

1. จากผลการศึกษา เห็นได้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่มีความสำคัญในคุณธรรม และความพึงพอใจในการทำหน้าที่สืบทอดคุณธรรมสูง ดังนั้นสังคมควรรักษาคุณค่าอันนี้ไว้ โดยการที่ให้ออกาสผู้สูงอายุได้แสดงบทบาทในการถ่ายทอดคุณธรรมในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยการมีบุคคลในครอบครัวและรัฐสนับสนุนในการที่จะให้ผู้สูงอายุได้แสดงบทบาทนี้ อาทิเช่น อบรมเขวราชนตามศูนย์เขวราชน โรงเรียน และจัดให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพได้เข้าไปเป็นวิทยากร ซึ่งจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเขวราชน เพื่อก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม โอกาสที่จะสืบทอดคุณธรรมค่านิยม วัฒนธรรม จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกภูมิใจ และพอใจ มีความสุข เมื่อได้ทำหน้าที่เหล่านี้ จากการที่ผู้สูงอายุมีความสำคัญต่อครอบครัวดังกล่าว และศาสนามีส่วนช่วยในการอ้างอิง หรือกระตุ้นบทบาทในการอบรมสั่งสอนเขวราชนในครอบครัว สังคมจึงควรส่งเสริมบทบาทดังกล่าวของผู้สูงอายุ ให้มีผลในการแก้ไข เปลี่ยนแปลงเรื่องคุณธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และรักษาบทบาทเช่นนี้ไว้ อันจะช่วยให้ผู้สูงอายุเป็นองค์ประกอบและมีค่าในสังคมตลอดไป

2. คำนึงการจัดให้มีโครงการระหว่างผู้สูงอายุกับเขวราชนขึ้นในชุมชน เพื่อให้เขวราชนและผู้สูงอายุได้ใกล้ชิดกันเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัย นอกจากนั้นจะได้มีการช่วยเหลือที่พึ่งระหว่างเขวราชนและผู้สูงอายุเพื่อผู้สูงอายุจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีงามให้แก่เขวราชน ส่วนในด้านการอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมนั้น ผู้สูงอายุเหมาะสมที่จะปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ในเด็กเล็ก

มากที่สุด เพราะเด็กเล็กพร้อมที่จะฟังโดยไม่มีการโต้แย้ง ซึ่งผู้สูงอายุก็มีความพอใจที่ไม่มีการโต้แย้งจากผู้ถูกถ่ายทอด เนื่องจากเรื่องคุณธรรมเป็นศีลธรรมที่แท้จริง

3. ควรสนับสนุนให้มีกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุขึ้นในชุมชน เพื่อว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ จะได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในการที่ผู้สูงอายุมารวมกลุ่มกัน จะทำให้ผู้สูงอายุมีความคิดร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดพลังหรือกำลังกาย กำลังใจ ในการที่จะกระทำกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะการมีโอกาสได้สืบทอดในเรื่องคุณธรรม ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มใด มีความพอใจที่จะทำหน้าที่ สืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนในระดับสูงและ ไม่แตกต่างกันคามปัจจัยประชากร เศรษฐกิจ และสังคม

4. จากทัศนคติของเยาวชนในคำถามปิดท้าย เกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุนั้น ส่วนใหญ่เน้นให้ผู้สูงอายุได้แสดงภาพของความเป็นแบบอย่างที่ดี การเป็นผู้ให้กำลังใจ ให้ความรักความอบอุ่น และการเอาใจใส่ดูแลดูหลาน ตลอดจนบทบาทในการอบรมสั่งสอน ดักเตือน ปรึกษา แนะนำด้านคุณธรรมแก่หลาน ดังนั้นจึงควรส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่อาจจะมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการขัดเกลาคุณธรรมแก่เยาวชน อาทิเช่น สื่อมวลชน อาชีพของผู้สูงอายุ
2. ควรมีการเปรียบเทียบในประเด็นที่จะดูผลสำเร็จในการทำหน้าที่สืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ โดยศึกษาจากกลุ่มเยาวชนจำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชนที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวกับกลุ่มเยาวชนที่ไม่มีผู้สูงอายุในครอบครัว
3. ควรศึกษาเพิ่มเติมสาเหตุของผู้สูงอายุต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมว่า ทำไมจึงไม่มีอิทธิพลต่อการมีความสำนึกในคุณธรรม ซึ่งขัดแย้งกับทฤษฎีการร่วมกิจกรรมทางสังคม
4. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมือง และในเขตชนบทจากพื้นที่จริงในแง่ความแตกต่างด้านความสำนึกในคุณธรรม
5. ควรให้ความสนใจในปัจจัยทางศาสนามากขึ้น เพราะเป็นตัวแปรที่สำคัญ ที่น่าจะนำมาใช้ในการวิจัยอื่น ๆ ด้วย
6. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของชนชั้น ในกลุ่มผู้สูงอายุว่ามีมากน้อยเพียงใด และประเภทใดบ้าง
7. ควรมีการวิจัยในประเด็นของความมีคุณค่า และการใช้ประโยชน์จากผู้สูงอายุในแง่ของการสืบทอดทางวัฒนธรรม โดยเน้นศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อสะท้อนข้อเท็จจริงได้ชัดเจนขึ้น